

Suba János*

MAGYAR KIR. CSENDŐRSÉG ÉS AZ ORSZÁGGYARAPÍTÁSOK 1938-1941

GRENDARMERIE AND THE RETURNED TERRITORIES 1938-1941

ABSTRACT

The Gendarmerie took part in the occupation of the returned territories. They secured military police services to the entering military forces, and carried out public safety tasks in the occupied areas. These were completed in accordance with the pace of territory occupation, using forces with different size and structure according to the particular task. The forces were delegated from all over the country, leaving their original duties behind; for example, for the occupation of Northern Hungary and later Subcarpathia one thousand gendarmes were separated each. Parallel to this, police forces were being structured in the returned territories, which modified the position of the gendarmerie significantly. Also, new organizational units were established and the intention was to keep the 1913's structure rationally. After 1941 there were not major organizational changes in the areas any more. The operation of the body included the establishment of new security forces and gendarmerie companies, increasing the number of specialized subunits, quality improvement and finally wartime tasks.

Bevezetés

A m.kir. Csendőrség, a polgári magyar állam kétpólusú rendvédelmének egyik ágát képezte. A szervezet a magyar polgári közigazgatás szerves részévé vált, eredményesen biztosította a közrendet, a közigazgatási döntések végrehajtását.¹ Így. tevékenyen részt vett a visszatért területek birtokba vételében. Mint kettős alárendeltségű szervezet egyrészt biztosította a bevonuló honvéd erők tábori rendszeti szolgálatát, másrészt, mint közbiztonsági őrtestület a megszállt területeken ellátta a közbiztonsági szolgálatot. Ezeket a feladatokat a terület visszafoglalások ütemében, a feladatoknak megfelelően különböző nagyságú és szervezetű erőkkel hajtották végre, amelyeket az ország egész területéről különítettek ki, elvonva őket a szolgálati feladatuktól. Ezzel párhuzamosan haladt a visszatért területeken a rendvédelmi szervezet kiépítése –korabeli szóhasználatával élve – „benépesítése”, amely erőteljes módosította a csendőrség elhelyezkedését.

Az 1938. májusában érvényben lévő csendőrségi elhelyezési kimutatás alapján 24 osztály-, 70 szárny-, 181 szakasz-parancsnokság, 751 örs és 21 különítmény

---

* Dr. PhD. Suba János, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténeti Térképtár, térképtárvezető

volt. Ez az állapot maradt az év végéig. Pontosabban 1938. november 1-én ideiglenesen új szárnyparancsnokság létesült Veszprémben, Veszprém 2. elnevezéssel. Az addig ott lévő szárnyparancsnokság Veszprém 1. lett.² Ez a módosítás csak a szomszédos adonyi és enyingi szárnyak beosztását érintette.

A csendőrségi alakulatok sorába tartoztak kerületenként a lovas-alosztályok, amelyek csak névleg voltak csendőralakulások. A trianoni békediktátum által engedélyezett 35 000 főnyi magyar hadsereg csapatlovasság alakulatait, kiképző kereteit rejtett alakulatként a Belügyminisztérium állományába osztották be. Kezdetben a hét vegyesdandár-parancsnokhoz tartozó szervezetszerű huszárszázadokat csendőrlovas-alosztályoknak nevezték el.³ Harcértékük egy 1938. szeptemberi jelentés szerint 6 tiszt, 190 legénység, 195 ló, 160 puska és 4 golyószóró volt.⁴ Ezt a fedőnevet 1938. október 1-éig használták.⁵

1. A Felvidék visszatérése

A megszállásra⁶ az ország egész területéről ezer fő csendőrt különítettek ki. Akik 15 századba osztva várták, hogy belépjenek új működési területükre. 13 századparancsnokot, 4 tisztet, 1 nyomozócsoporthoz tartozó parancsnokot és kereken ezer csendőrt vezényeltek, hogy megalapozzák a jogbiztonságot a visszatért területeken. Az első őrs legénysége Balony községbe települt, amely 3,5 km-re volt Medve községtől ahol honvédség hadihídat vert, ahol 1938. november 5-én 15 órakor lépték át a csehszlovák-magyar államhatárt.⁷

Bevonuláskor a Felvidék területét négy zónára osztották fel. Az ütemterv előírta, hogy naponta mely vonalig nyomulhatnak elő a csapatok. A cseh hátvédeket a honvédség elővédei négy kilométer távkozra követték. A két hadsereg között mindig egy-egy hadikövet (parlamenter) tiszt tartózkodott fehérzászlós gépkocsin. A megszálló alakulatok különböző fegyvernemekből álló oszlopokba soroltak. Az előnyomulás biztosított menetben történt. Az elővéd végére osztották be a csendőrség mellett az államrendőrség és a posta különítményeit. A községekben csendőrség, a városokban az államrendőrség vette át a közbiztonsági szolgálatot.

Ha a parlamenter-tiszt jelentette, hogy a következő községek szabadok, a csendőr- és rendőrkülönítményeket gépjárműveken előre küldték. Így amikor a honvédség alakulatai bevonultak már a csendőrök és rendőrök látták el a szolgálatot. A csehek kivonulásától a csendőrök beérkezéséig a közbiztonsági szolgálatot többnyire a helyi tűzoltók vagy az ideiglenesen megszervezett nemzetőrök látták el. A kezdeti időkben a nagyobb városokban a járőrök mellé egy-egy a helyi viszonyokat ismerő nemzetőrt osztottak be.⁸

A csendőralakulatok ereje különböző volt, szakaszba, félszázadba, századba tagozódva meneteltek az elővéddel visszahagyva az átvonult községbe telepítendő őrslétszámot, ahol az új őrs haladéktalanul megkezdte működését.

A terület visszacsatolások alapvetően változtatták meg az ország geopolitikai helyzetét.⁹ A legfontosabb feladat a visszatért területek beintegrálása az anya-

ország közigazgatási-gazdasági szervezetében. A megszállással kezdetét vette a katonai közigazgatás, melyet 1939. január 5-ével ért véget. Ekkorra állt fel a Felvidék keleti, valamint az anyaországi területek északkeleti részeiből a m. kir. VIII. csendőrkerületi-parancsnokság Kassa székhellyel. (Lemhényi Gábor Péter cs. alez. parancsnoksága alatt.)

A volt határmenti csendőrkerületek területe is átalakult. Csallóköz területe a II.-, az Ipoly folyó vonalától Rozsnyóig terjedő terület a VII. csendőrkerülethez került. Ezzel párhuzamosan Kassán, Komáromban, Rimaszombaton és Ungváron osztály-parancsnokságok álltak fel. A megszállásban résztvevő 13 század 1939. január 9-ével mint szárnyparancsnokságok kezdték meg működésüket, Dunaszerdahely, Érsekújvár, Beregszász, Galánta, Ipolyság, Komárom 1.-2., Kassa, Léva, Losonc, Rimaszombat, Rozsnyó, Ungvár állomáshelyeken.

A VIII. csendőrkerületi parancsnokság felállása mellett megalakult azonos székhellyel. VIII. honvédhadtest-parancsnokság is. Ezért 1939. január 23-ával valamennyi hadtest területének beosztása is módosult.¹⁰ Ez közvetlenül érintette a csendőrséget is, mert a csendőr-kerületek területi beosztásának határai pontosan követték a hadtestek illetékességi körzetét.

Felvidéki területek visszacsatolásával a VII. Miskolci kerület határszakaszának jelentős részét átvette a VIII. Kassai kerület, míg a VII. kerület határa eltolódott az I. kerület irányába. A budapesti I. kerület egyetlen olyan kerület lett, melynek nem volt határszakasza, csak belterülete, mert a balassagyarmati osztályt a VII. miskolci kerülethez csatolták. Valószínűsíthető, hogy nem akartak egy rövid határszakasszal rendelkező kerületet létrehozni.

A változások nyomán következőképpen alakult a csendőr alakulatok elhelyezkedése: 32 osztály-, 86 szárny-, 256 szakasziparancsnokság és 879 őrs állt fel. Viszonylag nagyarányú fejlődés mutatkozik a területi alakulatokra nézve, hiszen az osztályok száma 8-al, a szárnyak 16-al, a szakaszok 75-el, az őrsök száma 123-al növekedett.

Az átszervezést értékelve megállapítható, hogy az egyes osztályok, szárnyak területét tovább tagolták, aprózták. 1938. tavaszán a meglévő 70 szárnyparancsnokság közül 26 maradt érintetlen az 1939. februári átszervezést követően. Ezek: Budapest 1., Eger, Győr, Hatvan, Jászberény, Kisvárd, Magyaróvár, Mátészalka, Mezőkövesd, Miskolc, Mohács, Mór, Nagykanizsa, Nagymaros, Pápa, Pécs, Salgótarján, Sarkad, Siklós, Szekszárd, Szentgotthárd, Szerencs, Szigetvár, Szombat-hely, Tab és Tiszafüred voltak.

Ha a részletes elhelyezést nézzük meg, akkor kitűnik, hogy a korábban felállított különítményeket őrssé minősítették. Ez azt jelentette, hogy további alkalmazásuk szükséges volt az adott terület közbiztonsága érdekében. Például, megerősítették a bányavidékek körzeteit. A salgótarjáni területen alakult meg a zagyvarónai őrs, amelyet a határ közelsége is indokolt. A dorogi bányáknál a szomori őrs kezdte meg működését. A hadiipar szempontjából fontos területen alakult meg a Pét-gyártelep-i, valamint az inotai őrs. A solymári és lakihegyi, valamint a törökbálinti

2.(gyártelepi) őrsök felállítása a székesfőváros vonzáskörzetének kiemelt jelentőségét bizonyítják. A pilismaróti és a dunaalmási őrsök a volt csehszlovák, míg a nagycseri a román határszakaszon alakultak meg.

A megnövekedett szakaszparancsnoki helyeket nem tudták feltölteni, mert az 1938. novemberére tervezett alhadnagyi vizsgát a tiszthelyettesek nem tudták letenni, mert azt a Felvidéki bevonulás miatt elhalasztották.¹¹

Az 1938. kiképzési év idejét 6 hónapra csökkentették, mert egyrészt a felvidéki területek megszállása miatt a csendőrlegénység létszámát 1939. január 1-vel ezer próbacsendőrrrel növelték, másrészt a hadsereg felfejlesztésével a csendőrség létszámát 400 fővel emelték. Így 2 025 főt kellett kiképezni. Azonban a csendőriskolák (gyakorló tanalakulatok) összbefogadóképessége 1094 fő volt.¹²

Megállapítható, hogy a csendőrségnek jelentősen megnövekedett működési területen a kezdeti időszakban változatlan létszámmal kellett ellátnia szolgálatát, hiszen a pótlásra felvett próbacsendőrok kiképzése folyamatban volt, ezért Ők nem jöhettek számításba a rendes közbiztonsági szolgálat ellátására.

2.Kárpátaljai területek visszatérése

A megszállásában 32 tiszt és 1 000 fő csendőrlegénység vett részt, akik 1939. március 16-án 18 órakor századokba beosztva, felmálházva Csapon várták az indulást. Előtte való napon már beszüntették a tiszti és altiszti továbbképzéseket. A bevonulást követően az őrszálózat azonnal kiépült. 19 szakaszparancsnoki hely, és 72 gyalogos őrs létesült. Felállt egy osztályparancsnokság Huszton, és öt szárnyparancsnokság létesült Huszt 1., Huszt 2., Nagyberezna, Nagyszöllős, Rahó állomáshellyel. Huszton felállt a 9. nyomozó alosztály-parancsnokság vitéz Ághy Zoltán cső. őrgy. vezetésével.

A megszállás kezdetével életbe lépett a „rendszeres katonai közigazgatás”.¹³ Ennek rendelték alá a „Kárpát-csoport” néven a zászlóalj szervezésű csendőrerőt, amelynek székhelye Ungváron települt. A századparancsnokságok Huszt, Munkács, Ilosva helyeken diszlokáltak. Fő feladatuk a Kárpátalján garázdálkodó Szics gárda felszámolása volt.

A katonai közigazgatás július 7-én megszűnt. Így az itt lévő csendőralakulatok felett a VIII. csendőrkerületi parancsnokság vette át az irányítást.

Ezzel egyidőben az ungvári osztály területi beosztása is módosult. Az osztálynak addig alárendelt ungvári és beregszászi szárnyak területe is ennek megfelelően megváltozott. Az újonnan felállt a beregszászi osztály a kárpátaljai területekkel egybeolvadt. Az ungvári 1. és 2., és a munkácsi szárnyparancsnokság területén csak kisebb változások történtek.

A huszti 9. nyomozóalosztály-parancsnokságot 1939. november 1-ével áthelyezték Ungvárra, míg Huszton egy kikülönített nyomozócsoport maradt, melynek parancsnoka Karabélyos Imre cső. fhdgy. lett.

Kárpátaljai terület irányítására létrehozták a „Kárpátaljai Terület Kormányzói Biztosá”-t, aki mellé rendszeresítették egy csendőrtiszti beosztást. Feladata a helyi közigazgatás és a csendőrség közötti összhang, együttműködés megteremtése és ennek fenntartása volt. 1939. augusztus 1-től dr. Kricsfalussy-Hrabár Endre cső. alez. látta el ezt a feladatot.

A csendőrség szakszolgálati ágai közül a legfontosabb szerepet a híradószolgálat megszervezése és fenntartása képezte. A csendőrségi rádióadó állomások már a Felvidéki bevonuláskor is bizonyítottak. A rádióállomások 1938. november 8. és december 9-e között 412 táviratot adtak, illetve vettek. A tapasztalatok alapján Kárpátalja elfoglalásánál az összpontosított csendőrségi erőhöz már rádió- adóállomásokat is rendeltek. Az általuk továbbított rádiótávíratok száma 1939. március 15. és június 26-a közötti időszakban 2 989 db volt.¹⁴

Kárpátalja megszállása újabb létszám kivonást eredményezett a meglévő őrs-hálózatból. Ezért néhány átmeneti intézkedés kellett bevezetni, amelyek lehetővé tették, hogy az ismét csökkentett erejű őrsök megfelelhessenek a fokozódó igénybevételeknek. Rövidítették a külső szolgálatok időtartamát, a jelentéktelen, tereptárgyakat csak szükségszerűen portyázták, természetesen betartva a Szolgálati Utasítás azon rendelkezését, miszerint havonta egy alkalommal az őrskörlethez tartozó minden tereptárgyat le kellett portyázni. Előírták, hogy a legénység minél kevesebb irodai munkával terheljék.¹⁵

A csendőrség felügyelője „Szemle észrevételek az 1939 évről” című tájékoztatójában értékelt: Összegzésként megállapítható, hogy a „Magyar Szent Korona testébe visszatért” Kárpátalján a csendőrség közreműködése által rövid idő alatt megszilárdult a rendes állami élet, kiépült a teljes igazságügyi és közigazgatási apparátus, s az a csendőri szervezet is, melynek egy része a belső területekről vezényelt idősebb legénységből, míg másik hányada az iskolákból elvezényelt próbacsendőrökből állott.¹⁶

Ennek ellenére az a kényszermegoldás nem érezte hatását az anyaország közbiztonságában. Míg a Felvidék megszállására a felső vezetés válogatott legénységet küldött, addig Kárpátaljára csak annyi erőt adhatott, amit a reális szükségletek feltétlenül megköveteltek, de így is megállta helyét az odavezényelt testületi állomány.

3. Keleti részek és Észak-Erdély visszacsatolása

E területek megszállásában a hadiállományra való feltöltés után a testület minden eddiginél nagyobb erővel vett részt. Mind a tábori rendészet szolgálatban, mind a terület „benépesítésében”. A Fővezérségnél, a hadseregeknél, és a hadtesteknél hivatásos csendőr altiszt vezette négy- négy fős tábori csendőrösök működtek. A személyirányító állomásokra 16 tisztet és 444 hivatásos altisztet osztottak be.

A hadtápcsendőr-zászlóaljokhoz és a tábori csendőrszakaszokban 56 tiszt és 320 altiszt volt beosztva. A Honvédségnek a csendőrség összesen 72 tisztet és 764

altisztet bocsátott a rendelkezésére, a tábori rendészeti szolgálat ellátására és a hadtápcsendőr-zászlóaljok vezetése céljából.¹⁷ A területek „benépesítéséhez” a belügyminiszter 56 csendőr csapattisztet, 6 gazdasági tisztet és 2 268 hivatásos altisztet rendelt ki.¹⁸

A második bécsi döntés és a „benépesítés” között csak öt nap állt rendelkezésre. A felállításra kerülő katonai közigazgatás szervezetei vasúti-, gépkocsiszállítással 1940. szeptember 4-én Ungváron, Püspökladányban, és Cegléden összpontosultak. Itt alakultak meg az egyes parancsnokságok, amelyek továbbirányítását a Fővezérség által a helyszíntre kirendelt személyirányító tisztek végezték.

Hadseregenként felállítottak egy csendőr-csoport-parancsnokságot. Az előkészített csendőrerők csoportosítása a következő volt: Ungváron: a Beszterce-Naszód-, Csík- és Máramaros vármegyébe vezényeltek és a 3. hadsereg csendőr-csoport-parancsnokság erői. Szolnokon: a Háromszék-, Kisküküllő-, Kolozs-, Maros-, Torda-Nagyküküllő-, Szatmár-, Szilágy- Szolnok- Doboka-és Udvarhely vármegyébe vezényeltek, valamint az 1. hadsereg csendőr-csoport-parancsnokság erői. Cegléden: a Bihar vármegyébe vezényeltek, valamint a 2. hadsereg csendőr csoport-parancsnokság állománya állomásozott.¹⁹

A területek megszállására történt intézkedésben kijelölték a felállítandó osztály- és szárnyparancsnokságok székhelyeit. Ezek a következők voltak: Osztályparancsnokságok: Beszterce, Csíkszereda, Dés, Kolozsvár, Máramarossziget, Marosvásárhely, Nagyvárad, Sepsiszentgyörgy, Szatmárnémeti, Székelyudvarhely, Zilah városokban, összesen 11 helyen. Szárnyparancsnokságok minden osztály állomáshelyén települtek, Nagyváradon kettő, Bánffyhunad, Felsővisó, Gyergyószentmiklós, Gyergyótölgyes, Kézdivásárhely, Nagybánya, Nagykároly, Szamosújvár, Szászrégen, Székelykeresztúr, Szilágysomlyó és Naszód településeken. A polgári közigazgatás bevezetésekor a Gyergyótölgyesi és a Nagykárolyi szárnyparancsnokságok nem alakultak meg.

Ennek idő sorrendjében álltak fel a már birtokba vett területeken az alakulatok, létszámuk hátrahagyásával. Összesen 11 osztály-, 22 szárny-, 44 szakasz-és 298 őrsparancsnokságot állítottak fel. Ezekon kívül megkezdte működését 5 nyomozóosztág, 4 híradóőr és tiszti parancsnokságonként 18 rádió-vevő állomás.²⁰

A csendőrőrsök első állomáshelyének megállapítása a csendőrosztály-parancsnok feladata volt. Ezek későbbi áthelyezése, megszüntetése, új őrsök felállítása a területileg illetékes vármegyei katonai parancsnok véleményének kikérése mellett történhetett meg. Eltérő felfogás esetén a hadseregearancsnok döntött. Ezek a feltételek csak a katonai közigazgatás működése alatt illették meg e szerveket.

Az elhelyezésnél az volt az alap, hogy az 1918-ban meglévő szárnyparancsnokság székhelyén osztály, a szakasz helyén pedig szárny létesüljön. Az őrsök száma osztályonként változott. A tagolt hegyi terepviszonyok miatt aránylag kis területű és őrsállomású szárnyak, osztályok létesültek. A megszállt területeken 1918-ban 301 őrs volt, ennyit vettek alapul, kivéve, hogy az őrsök létszámát 25%-al növelték. (A román rendvédelem erőit, az jellemezte, hogy a román őrsök sűrűn voltak

elhelyezve. Egy-egy magyar őrskörletben 3-5 román csendőrőrs is volt.²¹ Ráadásul a román csendőrlegénység sorozott állományú volt.)

A csendőrségtől vezényelt legénység csak hivatásosokból állt. Létszámuk 2 103 fő volt, 48 szakaszparancsnok, 60 nyomozó és 1995 főnyi őrslegénység. Ehhez jöttek a szakszolgálatosok. A gazdasági hivatalokat kezdetben nem állították fel a gazdasági tisztek hiánya miatt, így a gazdaság-kezelést ideiglenesen a hadsereg-csoportoknál lévő személyzet végezte.²²

A csendőrség és rendőrség működési területe a katonai közigazgatás területén is hagyományosan oszlott meg. A városok külső és belső területén a rendőrség, míg az ezeken kívül eső területeken a csendőrség teljesített szolgálatot.

A települések városi vagy községi jellege tekintetében az 1918. évi magyar közjogi helyzet volt az irányadó. A román uralom alatt városi rangra emelt Bánffyhyunadon, Naszódon és Nagyszalontán a csendőrség teljesített szolgálatot.

Az őrsöket az ismertetett elvek szerint ott kellett felállítani, ahol 1918-ban is magyar őrsök működtek. Ezt az elvet nem vették szigorúan. Ahol a közbiztonsági viszonyok indokolták, vagy a közigazgatási beosztás megváltozott, vagy az új határvonal miatt szükségesnek látszott, az egyes őrsök állomáshelyét és a rendszerített létszámát az 1913 évitől eltérően állapították meg. Az őrsök számának az 1918. évi állapotokhoz képest történő növelését későbbi időre halasztották, mert az ehhez szükséges létszám a még nem állt rendelkezésre.

Így a belterületi őrsökon a portyázó szolgálat ellátását kezdetben csak a községekre, nagyobb lélekszámú lakott helyekre, vasútállomásokra, bánya- és ipartelepekre korlátozták. A határszéli őrsök kötelesek voltak az őrskörletükhöz tartozó határvonalat is portyázni.²³

Az alárendeltséget tekintve a megszállt területeken a katonai közigazgatás ideje alatt szolgálatot ellátó csendőrőrök saját előljáróinak és az illetékes hadsereg-parancsnokság útján a Honvéd Vezérkar főnökének voltak alárendelve. A katonai közigazgatási parancsnokok a működési területükön felállított alakulatokat közvetlenül, a csendőrnnyomozó egységeket és híradó különítményeket az illetékes hadsereg csendőrcsoport-parancsnokság útján vehették igénybe.²⁴

A megszállásban résztvevő három magyar hadsereggel megegyező számú csendőrcsoport-parancsnokság állt fel. Az I. Marosvásárhelyen (pk.: vitéz Paksy-Kiss Tibor cső. alez.), a II. Kolozsvárott (pk.: Pintér Aladár III. cső. alez.) és végül a III. Nagybanán (pk.: Tölgyesy Győző cső. alez.). Szeptember 16, után az 1. hadsereg-parancsnoksághoz beosztott csendőrcsoport-parancsnokság tisztjei Marosvásárhelyről Kolozsvárra, míg a 2. hadsereg-parancsnoksághoz beosztott csendőrcsoport tisztii állománya Kolozsvárról Marosvásárhelyre kölcsönös áthelyezést hajtottak végre. A 3. hadsereg alárendeltségébe tartozó III. csendőrcsoport-parancsnokság közvetlen szervei áttelepültek Szatmárnémetibe.

Ugyanakkor 550 főnyi csendőrlegénységet vezényeltek az Észak-Erdélyi őrsök megerősítésére. Az I. csendőrcsoport-parancsnokság területére 235 főt, a II.-hoz 180 főt, míg a III.-hoz 55 főt, emellett 80 csendőr mozgótartalékot képezett.²⁵

A csendőrség vezetése többször kérte a Fővezérseget, hogy tehermentesítse a katonai közigazgatás szervezetében működő állományt e szolgálat alól, mivel a rendes közbiztonsági szolgálat ellátására sem állt rendelkezésre a megfelelő létszám.

1940. október folyamán a 3. és a 2. hadsereget kivonták Erdély területéről, alakzataikat hazaszállították az anyaországbeli helyőrségeikbe. Ezzel megszűnt a csendőrség három hadsereg szerinti tagozódása. Így az addig az 1-3. hadseregekhez „beosztott csendőr csoport-parancsnokságok” feleslegessé váltak.²⁶ A megszűnt a III. csendőrcsoport-parancsnokság közvetlen szerveit: a nyomozó osztagot, híradóőrsöt és gazdasági kirendeltséget, mint a kolozsvári csendőrcsoport hasonló közvetlen alakulatainak kikülönített egységeit, továbbra is maradtak a működési helyükön.

Az 1. hadsereg maradt Észak-Erdély területén. A megmaradt 1. hadseregnél „Hadsereg- Csendőrcsoport Parancsnokság”-ot szerveztek. A „Hadsereg Csendőrcsoportparancsnok” Vattay Ferenc cső. ezds. lett. Aki az 1. hadsereg parancsnokának lett közvetlenül alárendelve. Feladata a csendőrség működésének irányítása a közbiztonsági szolgálat és a kiképzés tekintetében, szakvéleményadás a hadseregparancsnoknak, aki minden csendőrségi vonatkozású szolgálati, személyi ügyben a katonai közigazgatás vezetője is volt.²⁷

Az égetővé vált létszámhiány mind a legénységénél, mind a tisztikarban éreztette hatását. Összesen 6 000 próbacsendőr kiképzéséről kellett gondoskodni, de ennek nem voltak meg a feltételei. Azok a csendőrtisztek, akik a kiképzőkeretekhez voltak vezényelve, a testület mozgósítása és hadiállományra való kiegészítés során hadibeosztást láttak el. A hadtápcsendőr-zászlóaljknál 56 fő, a táborig csendőrségénél 16 fő, összesen 72 tiszt látott el ilyen feladatot. A testület mozgósítása esetén a tanintézetekben a kiképzés általában szünetelt.

Ennek megindításáról a HM 20.(csendőrségi) osztály véleménye a következő volt: „Nem jelentkeznének zavarok, ha Erdélyben a közbiztonsági szolgálat a hadtáprendszer keretében történnék. A mostani kettősség azonban messze túlhaladja a csendőrség létszámteljesítő képességeinek határait, mert nemcsak a hadtápalakulatokat kell tisztí és legénységi létszámmal ellátnia, hanem ugyanakkor és ugyanazon a területen a rendes közbiztonsági szervezetet is fel kellett állítania.

Ezt a kettős terhet világosan mutatja a következő szembeállítás: 50 csendőrtiszt végzi az egész felszabadult terület közbiztonsági szolgálatát és 56 csendőrtiszt van beosztva a hadtápczászlóaljokhoz, tehát több tiszt a kiegészítő szolgálatban, mint a hivatásszerű beosztásokban.

Ezért vált elkerülhetetlenné, hogy a folyó évben véglegesített hadnagyok is számparancsnoki beosztást kapjanak. Ugyanez vonatkozik a hadtápczászlóaljokhoz vezényelt 352 hivatásos csendőrré. Eddig a magasabb parancsnokságokhoz és hadtáphoz vezényelt csendőrök közül kb. 200 vonult be, visszamaradt tehát 600-700. Ez a létszám egyharmada az egész új területre vezényelt létszámnak. Mivel most Erdélybe újabb 1 000 csendőrt kell vezényelni, a régi területeken a hivatásos és nem ténylegesek aránya már 50%-os lesz.”²⁸

Ezért fordult elő az, hogy a létszámgondok enyhítése az anyaországi alakulatokhoz a honvédség örvezető, tizedes rendfokozatban lévő katonákat adott át csendőrség részére. Vagyis nem tényleges viszonybeli csendőröket osztottak be közbiztonsági szolgálatra. Ezen túl nyugalmazott csendőrök reaktiváltak.

A katonai vezetés reagált a 20. osztály felterjesztésére 54 csendőrtisztet és a csendőr altiszteket mind a seregtestektől, mint a hadtápszászlóaljaktól visszavezenyelték október 10-ig eredeti beosztásukba. 1940. november 23-án megindult a képzés az 1909-ben alapított Nagyváradi Csendőriskolában, amelynek parancsnoka vitéz nemes battányi Paksy-Kiss Tibor cső. ezds. lett.

A rendes feladatai mellett a testület különleges feladatokat is ellátott. Például a Fővezérség megkeresése alapján útbiztosító és rendfenntartó szolgálatra Kolozsvárra vezényelték a budapesti és pesterzsébeti gyalog tanalosztályok keretéből 81 próbacsendőrt, 8 segédoktatót, míg az I. csendőrkerület őrseiről 31 altiszteket Dr. Endrődy Barna cső. örgy. parancsnoksága alatt, hogy a Kormányzó kolozsvári bevonulását biztosítsák szeptember 13-án.²⁹

A katonai közigazgatás 1940. november 23-án megszűnt, ezzel az időponttal nevezték ki az új területeken felállított alakulatok parancsnokait is. 1940. november 24-étől kezdte meg működését a kolozsvári IX. csendőrkerületi parancsnokság, Vattay Ferenc I. cső. ezds. vezetésével. Ezzel egyidejűleg felállt a X. csendőrkerületi-parancsnokság a székelyföldi vármegyék területén Marosvásárhely székhellyel. Parancsnoka Pintér Aladár III. cső. ezds. lett. Ennek az volt az oka, hogy egyetlen kerületnek túlságosan nagy lett volna a visszakerült terület, és az 1913. évi állapotnak megfelelően kiépített őrshálózat. A nagyság mellett azonban fontos szempont volt a terület szabdalt, tagolt, hegyi jellege, mely nagyon megnehezítette a szolgálat ellátását.

A visszakerült területeken az újonnan felállított kettő kerületen kívül egy harmadik, a VIII. kassai csendőrkerület is „osztozott”, megkapva a Máramarossziget osztályt és szárnyat, valamint három szakaszparancsnoki helyet, a Felsővisó szárnyparancsnokságot, ugyanitt kettő szakaszparancsnoki helyet, és 16 őrsöt. A honvédség szervezetét nézve Észak-Erdély területén a kolozsvári IX. honvédhadtest-parancsnokság vette át az ellenőrzést.

4. A Délvidéki területek visszafoglalása

A csendőrség erői később csatlakozott a megszállásban résztvevő honvédséghez.³⁰ A belügyminiszter már április 3-án készütségi szolgálatot rendelt el az I-VIII. csendőrkerület, valamint a „Központi Nyomozó Parancsnokság” alakulatai részére a Szolgálati Utasítás 189.pontja alapján.³¹ A bevonuló alakulatok a 3. hadsereg kötelékébe tartoztak. A seregtest parancsnokának (Gorondy-Novák Elemér altbgy.) közvetlenül alárendelve működött a „Déli Hadsereg Katonai Közigazgatás Csoportparancsnokság”. A „szükségszerű” katonai közigazgatás lépett életbe, mivel nem békés úton történő megszállással kerültek vissza a déli részek. Ennek

csak közbiztonsági vonatkozású feladatai voltak, melyeket a megszálló csapatok láttak el. Azonban a hadműveletek gyors befejezése lehetővé tette a „rendszeres” katonai közigazgatás rövid időn belül történő bevezetését.

A Délvidékre vezényelt csendőrségi állományt a „Déli Hadsereg Csendőrcsoport-Parancsnokság” fogta össze, vitéz Halmy József cső. ezds. vezetésével. A csendőrök két nagy részre osztva várták a bevonulást. A Bácska megszállására rendelt erők Kiskőrösön, míg a Bánátba szánt alakulatok Kiskunfélegyházán gyülekeztek. Az indulási parancsot 1941. április 14-én éjszaka adták ki. A Bácska megszállására rendelt erőknek április 15-én Zomborba kellett bevonulniuk gépkocsin, 1 tiszttel és 192 csendőrrel Zámory Árpád cső. alez. parancsnoksága alatt. Ebből állt fel a zombori osztály. Ugyanekkor Szenttamásra gépkocsikon útba indult a leendő újvidéki osztály, vitéz Bátor Gyula cső. alez. vezetésével, 2 tiszttel és 330 fő legénységgel.

A bánáti állomány április 15-én vagonírozott be Kiskunfélegyházán Sárpuszta-Tolvajosra, Farbak József cső. alez. irányításával, 1 tiszttel és 100 csendőrrel. Ez képezte a leendő nagybecskereki osztály létszámát. Ugyanoda tartott a pancsovai osztály 388 csendőre és a nagybecskereki osztály fennmaradó 199 főnyi legénysége 5 tiszttel vitéz Gerencsér Jenő cső. örgy.-gyal az élen.³² Az osztályok beérkezésük után azonnal felvették az érintkezést a helybeli honvéd parancsnokságokkal és megkezdték a rend helyreállítását. A zombori osztály április 15-én 18 óra 20 perckor érkezett Zomborba. Az újvidéki aznap 11 órára Szabadkát, 18 órára Szenttamást érte el. Ez utóbbi állomány egy órán belül indult el végleges működési területének birtokbavételére. A nagybecskereki és pancsovai osztályok április 15-én reggel együttes vasúti szállítással indultak útba a Szeged-Horgos vasútvonalon Szabadkára. A menetcélt, menet közben végzett biztosítással és útvonal felderítéssel 20 órára érték el.³³

A csendőri vezetés Bánátba kettő osztály-, hat szárny-, valamint 69 őrsparancsnokság létesítését vette tervbe.

A Szabadkán elhelyezett Nagybecskereki osztály 4 tiszttel és 299 fő legénységgel, továbbá a Pancsovai osztály 4 tiszttel és 388 fővel a városban és környékén tisztozó és rendfenntartó feladatot látott el. Ezért a város bejáratánál a Nagybecskereki osztály öt őrséget állított. A Pancsovai osztály erői a város belterületén harminc járőrrel járőrszolgálatot láttak el. A Fővezérség utasítására a Nagybecskereki osztály a visszafoglalt déli terület trianoni határvonalán, mint hadműveleti és gazdasági záróvonalon kilenc őrsöt telepített 98 főnyi állománnyal.³⁴ Ezek állomáshelyei: Horgos, Kelebia, Alsócsikéria, Turipuszta, Regőce, Béreg, Udvar, Lócs és Torjanc voltak. A törzs Bezdánba települt. Feladatuk a meghatározott engedéllyel történő közlekedés biztosítása, a jogosulatlan átlépés és tartózkodás megakadályozása volt. E feladatokat razzizással kellett végrehajtaniuk. A megerősítés azért vált szükségessé, mert a trianoni határon telepített határőrszolgálatok a csempészeket és az engedély nélküli határátlépőket nagy számuk miatt már képtelenek voltak feltartóztatni. A záróvonal átlépésének korlátozására azért volt szükség, mert a

katonai műveleteket a nagymértékű utazgatás zavarta volna. Később az utazások forgalmának felszabadtítását a közbiztonsági viszonyok akadályozták meg.

A hadsereg kivonása után a „Déli Hadsereg Csendőrcsoport-Parancsnokság” a vezérkari főnökség katonai közigazgatási osztálya útján a Szállásmester közvetlen alárendeltségébe lépett. A bánáti terület benépesítésére szánt katonai közigazgatási szervek a bizonytalan helyzetre való tekintettel május 4-ig Kiskunfélegyházán maradtak, majd leszerelték. A katonai vezetés a bánáti területre vezénylendő csendőrséget és rendőrséget a közbiztonsági helyzet megszilárdítása végett a délvidéki terület több részén ideiglenesen bevetette. Ezeket az erőket 1941 júliusában fokozatosan leépítették

A Nagybecskereki osztály állományából 3 tisztest és 229 fő legénységet vezényeltek vissza az anyaországi alakulatukhoz. Így Újvidéken 65, fő, egyéb helyen 6 fő maradt. A Pancsovai osztálytól 3 tisztest és 310 fő legénységet vezényeltek vissza az anyaországi alakulatukhoz. Így maradt szintén Újvidéken 30 fő, míg másutt 48 fő.³⁵

A katonai közigazgatás megszűnésével -1941. augusztus 16-án 00 órától, míg a Mura folyótól északra eső területen augusztus 20-án 00 órától- állt fel a végleges csendőri szervezet. Osztályparancsnokság: Zomborban és Újvidéken, szárnyparancsnokság: Muraszombaton, Szabadkán, Újvidéken, Zentán és Zomborban települt.

A Szabadkán felállított szárnyparancsnokságot Bajáról helyezték át. Ott kettő szakaszparancsnoki hely is megszűnt, illetékességi területe beleolvadt a szabadkai szárnyéba.

A polgári közigazgatás bevezetésével szűnt meg Dárdán a szárnyparancsnokság, mely ekkor még a „baranyai háromszög” területét tartotta ellenőrzése alatt. Ezt követően alakult meg újonnan a mohácsi szárnyparancsnokság. Ennek felállításával egyidejűleg megváltozott a pécsi osztály területi illetékessége is, amelynek alárendeltségébe lépett. Ez az új szárny a Drávaszög őrszeit, valamint a pécsi szárny nyolc őrsét foglalta magába. Ez érintette a pécsi szárnyat nyugatról határoló szigetvárit, mert ennek négy őrsét csatolták a pécsihez. Így a pécsi osztály mindhárom szárnya megközelítően egyenlő őrselosztást kapott, a szigetváriak 17, a pécsinek 18, míg a mohácsinak 15 őrsparancsnoksága lett.

A Muravidék területén 1941. augusztus 19-ével három szárnyparancsnokság „osztozott”, a muraszombati, a zalaegerszegi és a nagykanizsai. A rendezés során a szombathelyi szárny öt őrsét csatolták a Muraköz kilenc őrséhez. Ebből alakult meg a Muraszombati szárny. Az újonnan létrehozott zalaegerszegi szárny a szomszédos keszthelyi kettő őrséből, a nagykanizsai tizenegy őrséből, illetve három muravidéki őrsből állt. A nagykanizsai szárny beosztása úgy változott, hogy a már fent említett tizenegy őrsöt átadta a zalaegerszeginak, egyet átvett a keszthelyitől, míg tizenegyet a muravidékből kapott. A Duna-Tisza közti területek a szegedi V., a „baranyai háromszög” a pécsi IV., míg a Muravidék területe a szombathelyi III. csendőrkerületi-parancsnokság alárendeltségébe került.

Ez után a csendőrség elhelyezése nem sokat változott. Új karhatalmi jellegű alakulatok, csendőrszázadok, felállításai, a szakalegységek számának növekedése (közlekedési-, repülőtéri őrsök, hradó alakulatok, nyomozó alosztályok, stb. felállításai) a minőségi fejlesztés és majd a háborús feladatok jellemezték a testület működését.

JEGYZETEK

1. A csendőrségre lásd: Suba János (2011): A polgári magyar állam rendvédelmi modelljének térbeli szerkezete 1867-1945. In: Frisnyák Sándor és Gál András (szerk.): Kárpát-medence: tájak, népek, tevékenységek. Nyíregyháza-Szerencs. 327-344. old.
2. Hadtörténeti Levéltár (továbbiakban:-HL.) Honvédelmi Minisztérium (továbbiakban: HM) 20. (csendőrségi) osztály iratai. BM 1938. 3.020/Res. VI-b.
3. Megkülönböztetésként buzérvörös-acélzöld színű csendőrhajtókájuk volt eltérően a búzavirágkék parolitolól és a táborig (Bocskai) sapkát is kakastollal viseltek. Lásd Adonyi-Náredy Ferenc-Nagy Kálmán (1990): Magyar huszárok a II világháborúban Sárvár. 74. old.
4. HL Vezérkari Főnökség (továbbiakban: VKF) iratai Vkf. 1938. 3.263/el.n.1.vkf.
5. A bledi egyezményt követően –a melyben a kisantant államok elismerték Magyarország fegyverkezési egyenjogúságát- már nyíltan is a honvédség szervezetéhez tartozhattak.
6. A Felvidék visszatérésének politikatörténetét részletesen ismerteti Gulyás László (2016): A Horthy korszak külpolitikája 4. A revíziós sikerek 1. A Felvidék és a Kárpátalja visszatérése 1937-1939. Attraktor. Máriabesnyő. 129-160. old.
7. Csendőrségi Lapok 1938. év 22. szám 746-756. old.
8. Csendőrségi Lapok 1938. év 23. szám 787-790. old.
9. A történelmi térszerkezetre lásd: Csüllög Gábor (2010): A Kárpát-medencei államter problémái Trianon után. Közép-Európai Közlemények III. évfolyam 4. szám (No 11.) 56-61. old; Csüllög Gábor (1998): Térszerveződési irányok a Felvidék regionális tagolódásában In: Frisnyák S. (szerk.) A Felvidék történeti földrajza. Nyíregyháza. 243-253. old; Csüllög Gábor (1997), Szempontok és módszerek történeti tájak és régiók kárpát-medencei szerveződésének történeti földrajzi vizsgálatához. – In: Füleki Gy. (szerk.) A táj változásai a honfoglalás óta a Kárpát-medencében. Gödöllői Agrártudományi Egyetem MSzKI, Gödöllő. 291-296. old.
10. HL. Hadrendek gyűjteménye. A 60.000/el.n.l.a.-1938.sz. rendelet tartalmazta az új szervezeti változásokat
11. HL HM 1939. 80.551/el.n.20.
12. HL HM 1939. 80.551/el.n.20
13. Ennek részleteit lásd Gulyás László-Szávai Ferenc (2015): Egy régió visszaintegrálási kísérlete, avagy Kárpátalja a magyar állam keretei között, 1939. március 15.-1944. október 23. In. Fábrián Attila szerk. (2015): Otthon a Kárpát-medencében.

Területfejlesztési Szabadegyetem 2011-2015. Nyugat-magyarországi Egyetem
Közgazdaságtudományi Kara. Sopron. 13-28. old.

14. Csendőrségi Lapok 1940. év 2. szám 338. p.
15. HL HM. 20. osztály (BM 1939. 3.610/24.sz. Res. VI-b.)
16. HL HM 1940. 74.976/el.n.20.
17. HL Vkf. 1941- 4.221/el.n.kat.köz.ig.
18. Tájékoztató a kat. közigazgatás működéséről a felszabadult és keleti és Erdélyi részekben. (HM kiadványa)
19. HL Vkf. 114/Föv.kat.köz.ig. 40.IX.2.
20. Tájékoztató a katonai közigazgatás működéséről a felszabadult és keleti és Erdélyi részekben
21. Segédlet a katonai közigazgatás és hadtápszolgálat ellátására Erdélyben
22. HL. HM. 20. osztály BM 1940. 3.200/Res. VI-b.
23. HL Vkf. 120/Föv. kat. köz.ig.-elvi 40.IX.02.
24. HL Vkf. 60/Föv. kat.köz.ig.-1940.
25. HL Vkf. 1.288/Föv. ka.köz.ig. 40.IX.30.
26. HL Vkf. 1.318/Föv. kat.köz.ig. 40.IX.25.
27. HL Vkf. 1.318/Föv. kat.köz.ig. 40.IX.25.
28. HL HM 1940. 76.904/el.n.20.
29. HL HM. 20. osztály BM 1940. 3.200/4Res.VI-b.
30. A diplomácia történeti előzményeket ismerteti Gulyás László (2013): A Délvidék története 3. Trianontól a királyi Jugoszlávia összeomlásáig. Közép-Európai Monográfiák. 8. Egyesület Közép-Európa Kutatására. ISBN: 978-963-89724-3-9. Szeged. 113-116. old.
31. HL. BM. 1924/Res VI-b. -1941.sz. BM rendelet
32. HL HM 1941. 184.sz.kt./el.n.20.
33. HL HM 1941. 184.sz.kt./el.n.20.
34. HL HM 457/Föv.kat.köz.ig.-1941. IV.24.
35. HL HM 1941. 100.167/el.n.20

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A közigazgatás szervezete és működése. Budapest, 1941, Belügyminisztérium. A gyakorlati közigazgatási vizsga kompendiumai, 9.
- Adonyi- Náredy Ferenc-Nagy Kálmán (1970): Magyar huszárak a II világháborúban Sárvár.
- Belügyi Közlöny. 1938-1941.
- Benedek Mihály (szerk.): Csendőr-Lexikon.
- Corpus Juris Hungarici. Budapest, CD.
- Csendőrségi Közlöny. 1938-1941-ig.
- Csendőrségi Lapok 1938-1941
- A Csendőrségi Lapok „Csendőr-lexikon” rovatából a SZUT.-tal kapcsolatos kérdések és feleletek gyűjteménye. Budapest, 1943, Stádium. (Csendőrségi Lapok Könyvtára 13.)
- Csüllög Gábor (1997): Szempontok és módszerek történeti tájak és régiók kárpát-medencei szerveződésének történeti földrajzi vizsgálatához. In: Füleki Gy. (szerk.) A táj változásai a honfoglalás óta a Kárpát-medencében. Gödöllői Agrártudományi Egyetem MSzKI, Gödöllő. 291-296. old.
- Csüllög G. (1998): Térszerveződési irányok a Felvidék regionális tagolódásában In: Frisnyák S. (szerk.) A Felvidék történeti földrajza Nyíregyháza. 243-253. old.
- Csüllög Gábor (2010): A Kárpát-medencei államtér problémái Trianon után. Közép-Európai Közlemények III. évfolyam 4. szám (No 11.) 56-61. old.
- Gulyás László (2013): A Délvidék története 3. Trianontól a királyi Jugoszlávia összeomlásáig. Közép-Európai Monográfiák. 8. Egyesület Közép-Európa Kutatására. ISBN: 978-963-89724-3-9. Szeged. 113-116. old.
- Gulyás László-Szávai Ferenc (2015): Egy régió visszaintegrálási kísérlete, avagy Kárpát-alja a magyar állam keretei között, 1939. március 15.-1944. október 23. In: Fábíán Attila szerk. (2015): Otthon a Kárpát-medencében. Területfejlesztési Szabadegyetem 2011-2015. Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kara. Sopron. 13-28. old.
- Gulyás László (2016): A Horthy korszak külpolitikája 4. A revíziós sikerek 1. A Felvidék és a Kárpátalja visszatérése 1937-1939. Attraktor. Máriabesnyő. 129-160. old.
- Kaiser Ferenc (2002): A Magyar Királyi Csendőrség a két világháború között. Pécs. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány.
- Magyarországi Rendeletek Tára. 1938-1941, Budapest, Franklin.1938-1941 Magyarországi törvények és rendeletek tára.
- A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1938., 1939., 1940., 1941.,
- Parádi József szerk.(1996): A magyar rendvédelem története. Budapest. Osiris.
- Segédlet a katonai közigazgatás és hadtápszolgálat ellátására Erdélyben
- Suba János (2011): A polgári magyar állam rendvédelmi modelljének térbeli szerkezete 1867-1945. In: Frisnyák Sándor és Gál András (szerk.): Kárpát-medence: tájak, népek, tevékenységek. Nyíregyháza-Szerencs. 327-344. old.

Szakály Sándor (2001): A magyar katonai felsővezetés 1938-1945. Lexikon és adattár. Budapest.

Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. Budapest, 1941, Stádium Sajtóvállalat. 11 p. (SZUT)

Zsuffa Sándor (1942): Tájékoztató honvédségi, csendőrségi és rendőrségi ügyekben (a fegyveres haderő kiegészítése). Budapest. Pécsi Egyetemi Nyomda.

Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség lovas alakulatai részére. (Lov. ut.) Tervezet. Budapest, 1937, Pátria.

Tájékoztató a kat. közigazgatás működéséről a felszabadult és keleti és Erdélyi részeken. (HM kiadványa)

Tájékoztató a katonai közigazgatás működéséről a felszabadult és keleti és Erdélyi részeken

Térképek

A magyar királyi csendőrség elhelyezési térképe. 1940.

A magyar királyi csendőrség elhelyezési térképe. 1941.

Csonka-Magyarország áttekintő térképe. (1939. ápr. 4. határokkal.)

Csonka-Magyarország közigazgatási beosztása 1939. (A Felvidék és Kárpátalja visszacsatolásával.)

Csonka-Magyarország áttekintő térképe. (Országhatárok 1940. aug. 30.)

A visszacsatolt terület kat[onai] közig[azgatási] beosztása. (Erdély)